

WIĘLCY LUDZIE KOŚCIOŁA

Ignacy Rogusz OCist

ŚWIĘTY BERNARD

Wydawnictwo WAM
Kraków 2013

WIELCY LUDZIE KOŚCIOŁA

Seria wydawana od 2000 r. przedstawia panoramę postaci współtworzących Kościół na przestrzeni wieków. Kolejne książki odkrywają bieg życia, twórczość i najważniejsze osiągnięcia prezentowanych bohaterów na tle szeroko ujętych procesów historyczno-kulturowych.

Ostatnio ukazały się:

Stanisław Cieslak SJ: BŁ. RUPERT MAYER SJ

Stanisław Szczur: JAN XXII

ks. Jan Sochoń: BŁ. KS. JERZY POPIELUSZKO

Piotr Stęfaniak: BŁ. JOLENTA

Agnieszka Kijewska: BOECJUSZ

Wojciech S. Magdziarz: KARDYNAŁ RICHELIEU

Piotr Stęfaniak: KONSTANCJA KSIĘŻNA HALICKA

Paweł Zajac OMI: ŚW. EUGENIUSZ DE MAZENOD

s. Alina Merdas: ŚW. ZOFIA Magdalena BARAT

Piotr Stęfaniak: ŚW. MAŁGORZATA WĘGIERSKA

Joanna Wilkońska: JAN PAWEŁ II

Piotr Stęfaniak: BŁ. SALOMEA

Édouard Brion: EUSTACHY VAN LIESHOUT

Małgorzata i Stanisław Dziedzic: ABP JÓZEF BILCZEWSKI

ks. Kazimierz Panuś: ŚW. JAN Z AVILI

Joanna Petry Mroczkowska: HILDEGARDA Z BINGEN

Wojciech S. Magdziarz: ŚW. WINCENTY À PAULO

Gracjan F. Majka OFMCap: ŚWIĘTY OJCIEC PIO

Piotr Stęfaniak: ŚW. RÓŻA Z LIMY

Jan Konior SJ: MATTEO RICCI

Wszystkie wydane tytuły Czytelnik znajdzie
na stronie internetowej

e.wydawnictwomam.pl/seria/wlk

© Wydawnictwo WAM, 2013

Redakcja: Agnieszka Caba

Projekt okładki: Jadwiga Mączka

ISBN 978-83-7767-962-3

NIHIL OBSTAT. Przełożony Prowincji Polskiej Południowej Towarzystwa Jezusowego
ks. Wojciech Ziółek SJ, prowincjał, Kraków, 27 listopada 2013 r., l.dz. 171/2013.

WYDAWNICTWO WAM

ul. Kopernika 26 • 31-501 Kraków

tel. 12 62 93 200 • faks 12 42 95 003

e-mail: wam@wydawnictwowam.pl

www.wydawnictwowam.pl

DZIAŁ HANDLOWY

tel. 12 62 93 254-255 • faks 12 62 93 496

e-mail: handel@wydawnictwowam.pl

KSIĘGARNIA WYSYŁKOWA

tel. 12 62 93 260, 12 62 93 446-447

faks 12 62 93 261

e.wydawnictwowam.pl

Drukarnia Wydawnictwa WAM

ul. Kopernika 26 • 31-501 Kraków

Wprowadzenie

Czasy św. Bernarda z Clairvaux charakteryzują się poszukiwaniami najdoskonalszej drogi życia chrześcijańskiego: w Europie powstają wówczas liczne wspólnoty chrześcijańskie, które proponują życie bardziej radykalne, bliższe ideałom ewangelicznym. W XI i XII wieku rozkwita życie pustelnicze (Camaldoli i św. Romuald, Fonte Avellana i św. Piotr Damiani, kartuzi w Wielkiej Kartuzji ze św. Brunonem z Kolonii, Grandmont św. Stefana z Muret), powstaje również mnóstwo nowych wspólnot opartych na *Regule św. Benedykta*, stanowiących alternatywę dla tradycyjnego monastycyzmu benedyktyńskiego. W sposób szczególny Zakon Cysterski tworzy konkurencję dla ogromnej sieci klasztorów wywodzących się z Cluny, co wyraźnie odbije się w twórczości

św. Bernarda z Clairvaux. Fundowane są także liczne domy kanoników regularnych, norbertanów czy walombrozjanów i wiele innych mniej znanych nowych wspólnot. W tym samym czasie rozwijają się i inne formy życia chrześcijańskiego, takie jak rekluzi (pustelnicy oddzieleni od świata także fizycznie), wędrowni kaznodzieje, konwersi w klasztorze, beginki, krzyżowcy, pokutnicy, pielgrzymi, klasztory podwójne, np. klasztor Fontevraud św. Roberta z Arbrissel, gdzie przełożoną była kobieta. Poszukuje się surowości życia, prostoty, świadectwa ubóstwa ewangelicznego, wierności i najlepszej interpretacji *Reguły św. Benedykta*. Epoka opata z Clairvaux to czas, kiedy tzw. reforma gregoriańska wydaje owoce.

W porównaniu z innymi świętymi XII wieku święty Bernard z Clairvaux jawi się jako postać co najmniej słynna; biografia pokazuje jego ogromną działalność w wielu dziedzinach, pomimo że wstąpił on do klasztoru o charakterze monastycznym. Za swoje pisma i nauczanie został nazwany Doktorem Miodopłynnym w encyklice papieża Piusa XII z 1953 roku poświęconej jego osobie. W średniowiecznym świecie zwany był niekoronowanym cesarzem XII wieku, ludzie

Kościół mawiali za życia Bernarda, iż papież nie rezyduje w Rzymie, ale w Clairvaux, gdzie Bernard był opatem od 1115 roku. Za zasługi dla rozwoju życia monastycznego i rozkwit klasztorów cysterskich w Europie mówi się o nim *tertius Benedictus* („trzeci Benedykt” – po świętym Benedykcie z Nursji, który napisał *Regulę*, oraz po Benedykcie z Aniane, dzięki któremu *Regula benedyktyńska* stała się oficjalną regułą imperium Karolingów w pierwszej połowie IX wieku), natomiast Jean Mabillon, wybitny erudyta benedyktyński z XVII wieku powiedział o Bernardzie, iż jest on „ostatnim z Ojców”, mając na myśli Ojców Kościoła. W 1830 roku papież Pius VIII przyznał opatowi z Clairvaux oficjalny tytuł Doktora Kościoła. Te liczne tytuły św. Bernarda świadczą jednoznacznie, iż był on postacią nietuzinkową, charyzmatyczną, barwną i wszechstronną. W kolejnych rozdziałach książki poznamy jego życie, zaangażowanie w życie dwunastowiecznego świata, działania w celu odnowy życia monastycznego, a nade wszystko zapoznamy się z jego teologią i dziełami. Na koniec spróbujemy ocenić, w jakiej mierze i w jakich aspektach myśl św. Bernarda z Clairvaux pozostaje aktualna.

Mnich nadzwyczajny

Pod wieloma względami osoba mnicha i opata, świętego Bernarda z Clairvaux wydaje się niezwykajna, a może lepiej nadzwyczajna, co ukaże poniższy rys biograficzny. O Bernardzie wiemy dużo. Głównymi źródłami do poznania jego historii są listy, w których opat z Clairvaux pisze o sobie, o swoim stanie zdrowia, o swoich zajęciach, planach, o sprawach, w jakie został zaangażowany. Nade wszystko jednak najważniejszym źródłem wiedzy na temat życia naszego świętego jest *Vita prima sancti Bernardi*, a więc *Żywot pierwszy św. Bernarda*. Żywot jest dziełem trzech autorów, którzy dobrze znali osobę opisywaną. Byli to: Gotfryd z Auxerre, osobisty sekretarz opata Bernarda, Arnold z Bonneval i Wilhelm z Saint-Thierry. Redakcja dzieła rozpoczęła się w 1145 roku, czyli jeszcze za życia

opata Bernarda. Kiedy weźmiemy pod uwagę, iż *Żywot* przygotowywano w bardzo konkretnym celu, to znaczy w celu kanonizacji, możemy sobie wyobrazić, w jak kłopotliwej sytuacji znalazł się nasz święty.

Jean Leclercq pisze, iż gatunek literacki *vita* był nośnikiem idei naśladowania Chrystusa:

Przed sformułowaniem tej „mysteryjnej” (jak czasem ją określano) treści pojęcia „naśladowania przez udział” dobrze jest wskazać pewne szczegółowe działania, która ona w tradycji monastycznej natchnęła. Chodzi tu zwłaszcza o dwa rodzaje tekstów. Pierwszą grupę tworzą opowiadania hagiograficzne, w których przedstawiono (zgodnie z historią lub z legendą) czyny świętych, a więc ludzi, którym przypisywano praktykę naśladowania Chrystusa w stopniu szczególnie wysokim (J. Leclercq, *Chrystus w oczach średniowiecznych mnichów*, s. 252-253).

Teksty hagiograficzne miały ogromny zasięg i były bardzo poczytne, bo dostępne dla każdego, natomiast nie każdy mógł sobie pozwolić na lekturę traktatów Orygenesusa czy św. Augustyna.

Mnisi od zawsze uważali siebie za radykalnych uczniów Pana. W hagiografii temat ten był

uwypuklany w każdej epoce, może dlatego, że gatunek literacki *vita* nie każe nam krążyć w sferze abstrakcyjnej i teoretycznej, ale jest konkretną opowieścią o konkretnej osobie, jest teologią przykładu, jak to słusznie napisała Gillian Rosemary Evans. Czytając żywoty świętych, należy pamiętać o silnej idealizacji postaci świętych. Idealizacja – jak np. liczne opisy cudów – jest częścią nieodłączną, jest *toposem* tego gatunku literackiego, tak jak i upodobnienia do Jezusa z opisów ewangelicznych. Przytoczmy jeden przykład z *Żywotu św. Bernarda*. W dziele czytamy o św. Bernardzie, że „postępował on w latach i w lasce u Boga i u ludzi”. Są to słowa dosłownie przepisane z Ewangelii dzieciństwa Jezusa. W wielu żywotach także przypisuje się świętym cuda identyczne jak te, które sprawiał Jezus w Ewangeliach.

Przedstawmy teraz pokrótce najważniejsze fakty z życia naszego świętego. Bernard przyszedł na świat w 1090 lub 1091 roku w Fontaines, niedaleko od Dijon, jako trzeci z siedmiorga rodzeństwa. Urodził się w dobrej, arystokratycznej rodzinie: ojciec Bernarda, Tecelin, był jednym z najważniejszych wasali księcia Burgundii, matka Aleta pochodziła z rodu Montbardów.

Spis treści

Wprowadzenie	5
Mnich nadzwyczajny	9
Działalność.	19
Teologia i duchowość	32
Komentarz do ważniejszych pism	
św. Bernarda	47
Aktualność św. Bernarda z Clairvaux	67
Bibliografia	73